

Toplumsal Uzlaşma ve Kent

Toplumu yaşadığı mekan tanımlar. Toplum ve mekan birbirini; kaynaklar, gereksinimler ve etkinlikler ile şekillendirir ve besler. Sürekli değişen toplumsal, sosyal, ekonomik gereksinimleri insanı mekana bağımlı kılarken, içinde yaşadığı toplumun bilgi, teknoloji ve kültürel birikim ve gelişimi de ürettiği mekana yansır. İşte kent bu etkileşiminden doğar. Aristoteles, kentin doğuşunu Politika’da synoikismos – farklı ekonomik çıkarları olan aile ve kabilelerin, yerli ve yabancıların bir araya gelerek yerleşmesi kavramıyla açıklar (Crawford, 1983)¹.

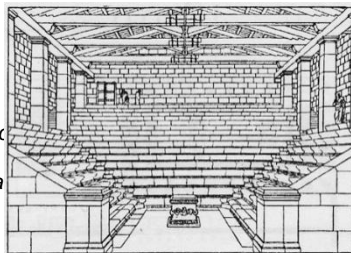
Toplumun kaçınılmaz olarak yüzleşmek zorunda kalacağı çelişme ve çatışma süreçlerine kentin çözümü toplumsal katman ve sınıfları yoğunluğu içinde bir arada tutarak uzlaşma zemini sunmaktır. Kent barındırdığı çeşitlilik, karmaşa ve enerji ile sürekli bir ayrışma-birleşme ve çatışma-uzlaşma merkezidir.

Yunan polis i toplumsal çelişki ve çatışmalara “devlet” ile çözüm sunar. *Politeia*, vatandaş hakları ile devlet biçimini neredeyse eş anlamlı kılan bir politik düşünce terimidir. Roma ise bu soyut kavramı *Res Publica* (republic) olarak somutlaştırarak demokrasi, devlet, kamu ve refah anlamlarını yüklemiştir. Romalı için kent ve kentin kamusal zenginlikleri hem toplumsal refahı hem devletin gücünü, hem de toplumsal barışı simgeler.

Richard Sennett’in belirttiği gibi, Aristoteles’in önerdiği demokrasi; çelişen çıkarların sahiplerinin karşılaşması, birbirlerinin “farkına varması”, çatışması ve uzlaşmasıyla varılan toplumsal barıştır. Atina’da bu pratik farklı mimarileri üzerinden kentliyi farklı biçimlerde yüzleşme ve odaklanmaya yönlendiren iki mekanda yürür: kent meydanı ve tiyatro.

Kent meydanı yurttaşın kişisel kaygılarını bir kenara bırakıp çevresiyle ilişki kurduğu ve kentteki diğer insanların sorunlarını fark ettiği yerdir. Farklı köşelerinde ticaretin, sosyal etkinliklerin ve hatta yargılamaların aynı anda yürütüldüğü meydan çevresindeki *stoa* lar ile tarifi edilmiştir. Stoa, kamusal ve özel arasında hem bir sınır, hem bir geçiş sağlar. Stoda yurttaş meydan kalabalığının dışındayken bile onu hisseder ve izler. Demokrasiyi mümkün kılan da kişinin sadece kendisiyle değil, hatta daha fazla başkalarının durumlarıyla ilgilenmesidir.

Tiyatronun mimarisi ise meydanın çeşitliliğinin ve dışa dönüklüğünün tersine sahne ve oturma düzeni aracılığıyla odaklanmayı getirir. Burada toplanan kalabalık üstü açık tiyatro formu nedeniyle yüzüne daima ışık vuran konuşmacının dile getirdiği kent sorunlarını dinlerken, bireyin dikkati konuşmacının jestleri yanında görüş alanındaki diğer dinleyicilerin tepkilerindedir. Işık olduğu sürece devam eden oturma disiplin ve duyarlılıkla yürütülür (1998, s.15-17)².

Boileterion, Priene (mö. 4-2 yy)

¹ Crawford M.H., (1983), *Archaic and classical Athens*, Cambridge University Press

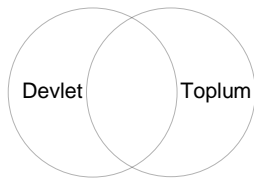
² Sennett R. (1998), *The spaces of democracy*, Cambridge University Press

Archaic and classical Athens, Cambridge: Cambridge University Press

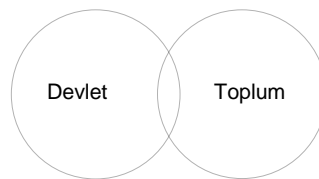
Sennett'e göre, Yunan devlet geleneğinin Roma ile dünyaya yayılması bir süre sonra kaçınılmaz olarak otoriterleşmeyi ve merkezileşmeyi getirmiş ve yönetim erki yurttaştan imparatora geçmiştir. Roma'nın girdiği bu kriz nedeniyle Romalılar için kamusal yaşam eski katılımcı coşkusunu kaybederek formel bir yükümlülük olmaya başlamış, kamusal yaşam cansızlaşırken Romalı, duygu enerjisini boşaltacak yeni bir odak arayışına girerek; adım adım Hristiyanlık'ın egemenliği altına giren Yakındoğu'nun dinsel topluluklarına yönelmiştir (1996, s. 16-19)³.

Yurttaşlığın çağdaş tanımını bulduğu modern toplum ise ancak 17. yy dan sonra katılımcı demokrasi ve akılcı münazara olgularını deneyimlemeye başlamıştır. Yine de Habermas'a göre "Ancak parlamenter sistemle kurumsallaşabilen demokratik özgürleşme tükenen ekonomik kaynaklara rağmen 19. ve 20. yy in sosyal yaşantısı yüzünden tam olarak gerçekleşmemiştir." Habermas'ın erken yazıları toplumun kamu küresini reddi ile demokratik yurttaşlığın uğradığı erozyona yoğunlaşır. Demokrasi teorisini merkezine alan bu problematik demokratik katılımın niteliği ve miktarının değerlendirilmesi konusunda kriterler sunar⁴ (Morrow, Torres, 2002, s.77). Kamu küresi problemiğini Nancy Fraser özetler:

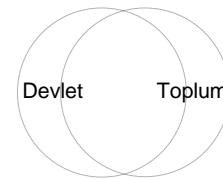
Kamu küresi, modern toplumlarda politik katılımın konuşma aracılığıyla sağlandığı bir tiyatro tarifler. Burada yurttaşlarca ortak işler üzerine münazaralar yapılır. Habermas'a göre bu arena devletten ve ulusal ekonomiden bağımsız, devlet üzerine ilkelerin oluşturulup paylaşıldığı bir alandır (1994, s. 82-83)⁵.

Habermas Kamu Küresi

Demokratik toplum

Otoriter toplum

Habermas kamu küresi

Kamusal yaşamın reddi bireyin kendi kapalı iç evrenine dönerek kendisi için biricik benliğin üzerine titremesini ve kendisini tanımayı dünyayı tanımak için bir araç olmaktan çıkarıp

³ Sennett R. (1996), *Kamusal insanın çöküşü*, (çev. S. Durak, A. Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1992 basımından çevrilmiştir)

⁴ Torres C.A., Morrow R.A., (2002), *Reading Freire and Habermas: critical pedagogy and transformative social change*. Amsterdam, Teachers Collage Press

⁵ Fraser N. (1994), *Feminist contentions: a philosophical exchange*. New York: Routledge

yegane amaç olarak algılamasını getirmiştir. Sennett, insanın psişik yapısı güçlendikçe duygularını hissedip ifade edebilmesinin de o derece zorlaştığını savunur. İnsanlar kendi içlerine ne kadar gömülürlerse kamusal yaşama da o denli formel bir yükümlülük olarak yaklaşırlar. Devletle ilişkiler teslimiyetçi ve kanıksayıcı bir hal alır. Bir taraftan da kişisel olmayan toplumsal sorunlar kişisel duygularla çözülmeye çalışılır (1996, s. 16-19)⁶.

Sennett'e göre, insanın psikolojik ve etik gelişimi ancak başkalarıyla etkileşim sonucu gerçekleşecektir. Psikolojik yönden sürekli bir yıkım ve yapım döngüsüyle, etik yönden ise dışarıdaki bireylerle yaşayacağı acı verici ve rahatsız edici etkileşimlerin kendisine kazandıracağı alçakgönüllülük ile. Bu yüzden insanlar diğerlerine, kentlere ve meydanlara muhtaçtır (1998, s.22)⁷.

*Kentler her ne kadar binalardan yani iç mekanlardan oluşsa da kent yaşamı bina dışlarında, boşluklarda ve sokaklarda algılanmakta, hissedilebilmektedir. Çünkü ancak buralarda çok sayıda ve tanımadığımız insanlarla bir arada olduğumuzu hissederiz. Kanımızca bu duygu kenti kent yapar, binalar değil. Binalar sadece insanların yoğunlaşmasını sağlayarak buna katkıda bulunur (Yürekli, 2010. s.19-20).*⁸

Modern toplum kimliği din, ırk, sınıf ve cinsiyet farklılıklarıyla açıklar. Ancak Sennett'e göre, Aristoteles' in farklılık tanımı daha değişiktir; o farklılığı birbiriyle uyusmayan uğraşlar, ilgi ve çıkarlar, çelişkiler olarak görür.. Aristoteles' in umudu kişinin kendisine yabancı ve karmaşık bir çevreye adım attığında düşmanlığını bir kenara bırakıp; o çevreyi çelişen fikirlerin ve farklı çıkarların barışçıl olarak tartışılabilirdiği bir ortama dönüştürmek için çalışmasıdır.

Hellenistik polisten günümüze toplum büyük değişimlerle evrilmiştir. Hellenistik toplumun köle ve kadınları kendisinden ayırmasının etkileri kent ve mimarlığa yansımışsa da modern toplumun ayrışmalarının izleri kent üzerinde daha çarpıcıdır. Bu ayrışmanın bir nedeni modern kent planlamasının "New Urbanism" akımıyla kent hayatının günlük sorunlarını dışarıda tutmak için uzun yıllar yaptığı "ışıldayan beyaz mahalleler"dir. Kent dışı yayılmaya bir çözüm olarak ortaya çıkan bu mahalleler etnisite, ırk, sınıf ya da cinsel tercih bakımından hiçbir farklılığa yuva sunmaz. Amerikan banliyösünde başlayan homojen "gated community" ortaçağ kaleleri gibi demokrasiyi de dışarıda bırakır (1998, s.20-25)⁹.

Kentte ayrışmaya neden olan bir diğer uygulama ise çeşitliliğin önüne rasyonel, homojen bölgeleme (zoning) ile geçmeye çalışmaktır. Karışık kullanımın çirkin görüldüğü, trafik sıkışıklığına yol açtığı, tahribata davetiye çıkardığı görüşüne Jane Jacobs; "Şehirdeki farklı kullanımların girift bir şekilde iç içe geçmesi kaos yaratmaz. Aksine çok karmaşık ve gelişmiş bir düzene işaret eder" sözleriyle karşı çıkar (s.243)¹⁰. Sennett, Jacobs'un düşüncesini; "Kültür, kişi ve sosyal çevrenin net imgelerini talep eder. Kimlik kaygısı ve netlik uğruna demokrasi feda edilir – Aristoteles'in kavrayışındaki toplumun kendi kişisel kaygılarını bir yana bırakıp diyaloglar, münazaralar ve paylaşılmış özgürleşme anları ile bireye toplum nosyonunu aşıl原因an demokrasi" ifadesiyle destekler (1998, s. 25)¹¹.

⁶ Sennett R. (1996), a.g.e.

⁷ Sennett R. (1998), a.g.e.

⁸ Yürekli F. (2010), *Mimarlık mimarlığımız*. İstanbul, YEM Yayın

⁹ Sennett R. (1998), a.e.

¹⁰ Jacobs J. (2011) *Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı*. (çev. B. Doğan). İstanbul, Metis Yayınevi (orj. 1993)

¹¹ Sennett R. (1998), a.e.

Modern kent Hellenistik polisten barındırdığı toplumun nitelikleri yanında kentin numerik değerleri bakımından da ayrılır. Polis ile karşılaştırıldığında modern metropol, kat kat büyük, kalabalık ve karmaşıktır. Jacobs, Warren Weaver'ın bilimsel gelişmenin üç evresini [(1) basit problemlerle uğraşma becerisi, (2) örgütsüz karmaşıklık problemleriyle uğraşma becerisi ve (3) örgütlü karmaşıklık problemleriyle uğraşma becerisi] hakkında yazdıklarını şöyle özetler:

Basit problemlerin barındırdığı iki faktör – iki değişken – davranış bakımından birbiriyle doğrudan bağıntılıdır ve bilimin saldırıyı öğrendiği ilk sorunlar bu türden problemlerdir. Bu, klasik dinamiğin bilardo masasında ilerleyen tek bir topun hareketini tahlil ve tahmin etmekteki başarısıyla örneklenebilir. Örgütsüz karmaşıklık problemleriyle masaya on-onbeş top gelir ve artık işlerin kontrolden çıkmaya başladığı gözlenir; ortada teorik bir güçlük olduğundan değil, sadece çok fazla değişken varken özgül ayrıntılara inmek çok büyük emek gerektiğinden. Deney, üzerinde milyonlarca top olan dev bir bilardo masasına aktarıldığıdaysa şaşırtıcı olarak problemin kolaylaştığı görülür. İstatistik burada devreye girer ve bir banda saniyede ortalama kaç top vurmaktadır? Bir top başka bir toplarla çarpışmadan ortalama ne kadar ilerlemektedir? Gibi sorular yanıtlanabilmeye başlar.

Weaver'ın incelemesinin üçüncü adımında ele aldığı problem örgütlü karmaşıklık problemlerini açıklar ve bu bakış açısı modern kent bilimi ve sosyoloji düşüncelerine açılan bir kapıdır. Çünkü, kent ve elemanları nitelikleri ve aralarında kurdukları ilişkiler açısından bir örgütlü karmaşık bütün oluşturur (s.440-442)¹².

Jackobs, modern kentin bu büyük ve kalabalık karmaşık yapısı içinde demokratik kenti sağlayan iki ana elemanı tarifler: bunlardan ilki kaldırım ve sokaklardır. Sokak, bu karmaşık ilişkiler ağını birbirine bağlarken kaldırım yardımıyla çeşitliliğin oluşmasını sağlar. Kaldırım, her bina ile kurduğu hemzemin ilişkiler ile asayiş ve temas sağlar, mahalle parkı ve muhitler arasındaki bağlantıları güçlendirerek kamu küresi nin üstüne kurulduğu sosyal altyapıyı oluşturmada yardımcı olur. Demokratik kentin kullandığı diğer olguyu ise Jackobs, çeşitlilik sağlayıcılar olarak adlandırır. Çeşitlik sağlayıcılar farklı zaman dilimleri, işlevler ve mekanlar aracılığıyla kentin gün boyu artan ve azalan yoğunlukta, değişik kullanıcılar aracılığıyla ama sürekli yaşamasını mümkün kılar (s.165-241, 2011)¹³.

Çağımızda, demokrasi umudu bütün dünyaya yayılmış ancak insanların özlemini duyduğu demokrasinin doğası değişmiştir. Yunan tiyatrosunda yüzünden hiç eksilmeyen ışıkla dikkat odağı konumundaki politikacıyı dinlemek e anlattıklarına odaklanmak kaçınılmaz iken, televizyon stüdyosunda yayın makyajı ve dekoru ile sergilemek ve paylaşmaktan çok, saklamak ve sakınmayı amaçlayan politikacıdan kanal değiştirerek kaçmak mümkün olmaktadır. İnternet'in yeni demokrasi ortamı olduğu iddiasına karşılık sosyologlar bu mecrada da kullanıcının hoşlanmadığı yüzleşmeden hızla kaçabilmesini etkileşimden sıkıldığı an sınırlamasını, konuya odaklanmaktansa gerçeklikler üzerinde surf yapmasına dikkat çekerler (1998, s. 27)¹⁴.

Sennett'in önerdiği psikolojik ve etik yönden gelişmiş insan ve topluma ulaşmanın yolu, yeniden insan insana iletişim ve etkileşimden geçecektir. İlginçtir ki yine alabildiğinde

¹² Jacobs J. a.g.e.

¹³ Jacobs J. a.g.e.

¹⁴ Sennett R. (1998), a.e.

zonlanmış ve ayrıştırılmış bir kentin insansızlaştırılmaya çalışılan bir meydanında alevlenen Haziran 2013 direnişinde insanların hissettiği baş döndürücü duygudaşlığın, umudun ve güvenin nedeni de bu olsa gerektir. Aynı dönemde kentin parklarında toplanan forumlarda amfityatroların uzun zaman sonra ilk kez gerçek amaçlarına, Yunan kentindeki tarihsel işlevlerine uygun şekilde, disiplin ve duyarlılıkla kullanılması rastlantı mıdır?